

2. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 40. – Ст. 356.

3. Кодекс законів про працю України від 10.12.1971 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2000. – додаток до № 50.

4. Рішення Конституційного Суду України від 12.01.2010р. № 1-рп/2010 у справі за конституційним зверненням товариства з обмеженою відповідальністю «Міжнародний фінансово-правовий консалтинг» про офіційне тлумачення частини третьої статті 99 Цивільного кодексу України // Офіційний вісник України. – 2010. – № 3. – Ст. 113.

Кравчук В. Н. Отозвання председателя исполнительного органа общества

Рассмотрено актуальные проблемы, возникающие при отозвании председателя (руководителя) исполнительного органа общества, в частности соотношения понятий отставки, отзыва, увольнения, а также практических аспектов процесса перехода полномочий исполнительного органа к другому лицу.

Ключевые слова: директор, общество, увольнение, отозвание, исполнительный орган.

Kravchuk V. M. Recall of the society executive body Chairman

The article deals with the topical issues that arise during the recall of the society executive body Chairman (the head) including correlation of such notions as resignation, recall, dismissal, as well as practical aspects of the transition of the executive body authority to another person.

Key words: director, society, dismissal, recall, the executive body.

Стаття надійшла 13 серпня 2013 р.

УДК 347.9

І. В. Пасайлюк

**ЗУСТРІЧНИЙ ПОЗОВ ЯК ЗАСІБ ЗАХИСТУ ПРАВ
ТА ІНТЕРЕСІВ ВІДПОВІДАЧА**

Аналізуються загальні особливості зустрічного позову як спеціального засобу захисту інтересів відповідача. Розглядаються точки зору науковців щодо юридичної природи зустрічного позову, а також на підставі аналізу положень цивільного процесуального законодавства України 2012 р. досліджуються питання щодо зміни процесуально-правового статусу сторін при пред'явленні зустрічних вимог і з'ясовується факт ідентичності (за певними критеріями) зустрічної позовної заяви із первісною.

Ключові слова: зустрічний позов, процесуальні та матеріально-правові засоби захисту, судовий спосіб захисту, загальні та спеціальні засоби захисту, позивач, відповідач, зустрічні вимоги.

Постановка проблеми. Положення Конституції України та спеціальних нормативних актів (ЦПК України, ГПК України) закріплюють право кожного громадянина на судовий захист. У разі порушення, невизнання чи оспорювання права зацікавлена особа може звернутися до суду з вимогою про захист свого права. Основною формою такого захисту є юрисдикційна форма. Як правило, особа, право якої невизнане, порушене чи оспорюване захищає свої права, свободи та охоронювані законом інтереси шляхом пред'явлення позову. Змагальна форма цивільного процесу та рівноправність сторін забезпечується наданням відповідачу можливості захищатися від пред'явленого до нього позову. Одним із засобів захисту відповідачем своїх прав є пред'явлення зустрічного позову, який виступає спеціальними процесуальним засобом захисту інтересів відповідача. Отже, є підстави говорити про існування інституту зустрічного позову, з'ясувати його способи пред'явлення та умови прийняття.

Стан дослідження. Правову природу зустрічного позову в цивільному процесі досліджували такі науковці, як С. С. Бичкова, В. В. Богатир, В. М. Коссака, Р. Я. Лемик, С. В. Сеник, В. І. Тертишніков, С. П. Хімич, М. С. Шакарян, О. О. Штефан та інші. Однак, чимало спірних питань, що стосуються аналізованих правовідносин, потребують ретельного опрацювання.

Метою статті є дослідження зустрічного позову як одного із основних засобів захисту прав та інтересів відповідача, висвітлення юридичної природи цього явища, з'ясування його особливостей.

Виклад основних положень. У теорії цивільного-процесуального права передбачено такий спосіб захисту порушеного, невизначеного чи оспорюваного суб'єктивного права, як право на позов. Адже кожна особа, відповідно до норм матеріального права, має право на захист свого цивільного права у разі його порушення, невизнання або оспорювання. Також кожна особа, має право на захист свого інтересу, який не суперечить загальним засадам цивільного судочинства [9, с. 12]. Порушене суб'єктивне право підлягає примусовому захисту способами, передбаченими органами і у порядку, що встановлені Конституцією, ч. 2. ст. 16 ЦК України, Цивільним процесуальним кодексом (ЦПК) України, Господарським процесуальним кодексом (ГПК) України, Законом України від 12 травня 1991 року «Про захист прав споживачів» та ін. У зв'язку з цим потрібно розуміти поняття «спосіб» і вміти розрізняти матеріально-правові (матеріальне право) та процесуально-правові (процесуальне право) засоби захисту. Спосіб – це су-

купність дій, за допомогою яких виокремлюється шлях вирішення певної ситуації. Потрібно розмежовувати поняття «засіб» і «спосіб». З аналізу юридичної літератури стає зрозумілим, що засіб – більш ширше, первинне поняття, яке передує поняттю «спосіб», оскільки полягає у визначенні способу захисту прав і охоронюваного інтересу. Процесуально-правові засоби полягають у визначенні кола суб'єктів та порядку розгляду справи і виконанні рішень і є формою захисту цивільних справ. Матеріально-правові – мають метою усунути перешкоди на шляху їх здійснення через відновлення чи визнання, встановлення правового стану особи або певних фактів тощо.

Захист прав та інтересів здійснюється судами (Президентом України, органами державної влади або органами місцевого самоврядування, нотаріусами), адже право на судовий захист нічим не обмежене в Україні і гарантується державою.

Отже, захист цивільних прав та інтересів виявляється та реалізується одним із найпоширеніших способів, – судовим, оскільки здійснюється в судовому порядку. Відповідно до норм чинного законодавства України, кожна особа має право звернутися до суду за захистом свого особистого немайнового або майнового права та інтересу. До такого способу належать: 1) визнання права; 2) визнання правочину недійсним; 3) припинення дії, яка порушує право; 4) зміна правовідношення; 5) припинення правовідношення; 6) відновлення становища, яке існувало до порушення; 7) примусове виконання обов'язку в натурі; 8) відшкодування збитків та інші способи відшкодування моральної шкоди; 9) відшкодування моральної (немайнової шкоди); 10) визнання незаконним рішення дій чи бездіяльності органу державної влади, органу влади АРК або органу місцевого самоврядування, їхніх посадових чи службових осіб. Тобто цей перелік передбачає право особи звернутися до суду за захистом свого цивільного права у разі його порушення, невизнання чи оспорювання, тобто або має право на пред'явлення позову як складового елемента судового захисту.

Цей спосіб захист буде дієвим за наявності таких елементів: права на пред'явлення та задоволення позову. Ці дві правомочності взаємопов'язані, адже без реалізації права на пред'явлення позову не може бути реалізовано право на задоволення позовних вимог і навпаки. Таким правом на звернення до суду з позовом володіють усі фізичні та юридичні особи, а також держава [1, с. 148].

Але цивільно-процесуальне законодавство, відповідно до принципу змагальності, процесуальної рівності сторін, полягає у закріпленні

системи таких процесуальних засобів, які допомагають не лише позивачу, а й відповідачу, – активно захищати свої права та інтереси проти пред’явленого до нього позову, оскільки він не є стороннім спостерігачем у цивільній справі [2, с. 97]. Процесуальні засоби, що забезпечують відповідачу захист його прав та інтересів проти позову, складаються із процесуальних прав і обов’язків відповідача, процесуальних дій з їх реалізації і процесуальних форм їх виразу, відтак можуть бути поділені на загальні та спеціальні [3, с. 152]. До загальних належать процесуальні засоби, якими можуть скористатися позивач й інші особи, які беруть участь у справі (ст. 27 ЦПК України). Спеціальні засоби можуть бути використанні тільки відповідачем, тобто його особливим процесуальним статусом (ст. 31, 123, 128 ЦПК України). Спеціальними процесуальними засобами захисту інтересів відповідача є заперечення проти позову (ст. 128 ЦПК України) та зустрічний позов (ст. 123 ЦПК України).

У процесуальній літературі немає єдиного визначеного поняття зустрічного позову, оскільки процесуалісти по-різному оцінюють юридичну природу зустрічного позову. Деякі із них вважають, що зустрічний позов є засобом захисту інтересів відповідача, інші ж, – що зустрічний позов має самостійний характер. На думку ж інших, зустрічний позов об’єднує дві особливості: 1) його самостійну юридичну природу; 2) виступає засобом захисту інтересів відповідача проти позивача [4, с. 41]. Але розглядати зустрічний позов лише як засіб захисту проти первісного позову недоречно, бо зустрічний позов є одночасно і засобом захисту, і самостійною вимогою відповідача. Адже зустрічний позов має самостійний характер, який виявляється під час пред’явлення відповідачем, який має на меті його встановити, змінити чи припинити свої правовідносини з первісним позивачем.

Отже, зустрічний позов має самостійну юридичну природу і виступає як засіб захисту відповідача проти первісного позову.

Зустрічний позов – це заявлена відповідачем до позивача у справі самостійна позовна вимога для сумісного їх розгляду з первісним позовом, якщо обидва позови взаємопов’язані і спільний їх розгляд є доцільним. Наприклад, коли вони виникають з одних правовідносин, або коли вимоги за позовом можуть зараховуватись, або коли задоволення зустрічного позову може виключити повністю або частково задоволення первісного позову [5, с. 61].

Зустрічним є позов первісного відповідача до первісного позивача, як зазначає В. І. Тертишніков. Він є найдієвішим способом захисту відповідача проти позову [6, с. 118].

Аналізуючи зустрічний позов як один із основних засобів захисту прав відповідача, окреслюються його основні ознаки та особливості а саме:

- виконання функції захисту проти первісного позову;
- самостійний характер вимоги;
- полегшення розгляду взаємних вимог сторін та усунення можливості несумлінного позивача уникнути одночасно задоволення справедливих вимог позивача;
 - поєднання в одному провадженні двох справ, що сприяє економії процесуальних засобів, тобто одночасний розгляд із первісним позовом в одному провадженні із дотриманням певних умов, визначених законодавством.

Такими умовами прийняття зустрічного позову до спільного розгляду із первісним позовом є:

- пред'явлення зустрічного позову і встановлений законом строк із дотриманням основних вимог (ст. 119, 120 ЦПК), тобто це право відповідача обмеження у часі. Адже, відомо, що відповідач може пред'явити зустрічний позов лише після відкриття провадження у справі і до початку розгляду справи по суті;
- взаємопов'язаність первісного і зустрічного позовів та доцільність їх спільного розгляду.

Законодавством передбачено перелік випадків, коли саме позови вважають взаємопов'язаними, а їх спільний розгляд є доцільним, тобто коли зазначені умови вважають дотриманими [7, с. 185]:

- 1) оспорювані права є такими, що виникають з одних правовідносин; тобто вимоги, які становлять зміст тих позовів, можуть захищуватися, або задоволення зустрічного позову може виключити повністю або частково задоволення первісного позову;
- 2) коли вимоги за позовом можуть захищуватися;
- 3) коли задоволення зустрічного позову може повністю або частково виключити задоволення первісного позову.

Критерієм доцільності є найбільш сприятливі умови для встановлення судом об'єктивної істини шляхом повного і всебічного з'ясування всіх обставин у справі, які характеризують дійсні права і обов'язки сторін. Коли прийняття зустрічного позову сприятиме досягненню такої мети, то суд зобов'язаний прийняти його до свого провадження.

Щодо другого випадку, то при цьому суд має врахувати положення ч. 1 ст. 601 ЦК України, відповідно до якого зараховування зустрічних однорідних вимог допускається, якщо настав їх строк виконан-

ня або якщо їх виконання не встановлено чи визначено моментом пред'явлення вимоги. У разі заміни кредитора боржник має право пред'явити проти вимоги нового кредитора свою зустрічну вимогу до первісного кредитора, – відповідно до ч. 1 ст. 603 ЦК України [8, с. 412].

Задоволення зустрічного позову може виключити повністю або частково задоволення первісного позову за умови: а) вимога у зустрічному позові спростує або підриває підставу первісного позову; б) зустрічна вимога виключає первісну вимогу через їх несумісність.

З цього очевидно, що вимоги зустрічного позову мають самостійний характер і не залежного від того, чи первісна позовна заява залишається без розгляду, чи буде ухвалено рішення стосовно первісного позову, суд у будь-якому випадку має вирішити зустрічні позовні вимоги.

Водночас слід звернути увагу під час пред'явлення зустрічного позову на процесуально-правовий статус сторін у справі. Адже виникає питання про його заміни щодо набуття сторонами подвійного цивільного процесуального правового статусу. Але, зважаючи на те, що зустрічний позов є самостійною вимогою, то відповідач щодо свого позову набуває спеціальних, основних прав позивача, закріплених у ч. 2 ст. 31 ЦПК України.

А це три основні: 1) право збільшити або зменшити розмір позовних вимог; 2) право відмовитися від позову; 3) змінити предмет або підставу позову, але до початку розгляду справи по суті. Позивач при цьому отримує право визнати закріпленій позов повністю або частково упродовж усього часу розгляду справи. Отже, пред'явлення зустрічного позову ускладнює процесуальний статус сторін, додаючи відповідні права та обов'язки протилежній стороні, але не змінює його. Залишаються в процесі дві сторони: позивач – позивачем, відповідач – відповідачем із нашаруванням процесуальних прав і обов'язків позивача щодо цієї самої вимоги.

Також у юридичній літературі постає питання щодо відмінності зустрічної позовної заяви від первісної. Аналізуючи норми чинного законодавства, зустрічна позовна заява подається з додержанням загальних правил пред'явлення позову і повинна відповідати вимогам, які передбачені у ст. 119 ЦПК і 120 ЦПК України, тобто загальним правилам щодо форми і змісту позовної заяви і доданих до неї документів [5, с. 61]. Отже, зустрічна позовна заява за формою, структурою та способом пред'явлення не відрізняється від первісної. І у разі невиявлення судом цих недоліків, а також за відсутності підстав для повернення зустрічної позовної заяви (ст. 121 ЦПК України) і для відмови у від-

критті провадження у справі (ч. 2 ст. 122 ЦПК України), суд постановляє ухвалу про об'єднання вимог за первісним і зустрічним позовом в одне провадження.

Про прийняття судовою інстанцією зустрічного позову обов'язково повідомляються особи, які беруть участь у справі. Їм надсилається копія зустрічної позовної заяви з доданими до неї документами, а також копія ухвали про об'єднання вимог за первісним і зустрічним позовами в одне провадження.

Висновки. Зустрічний позов – це самостійні вимоги відповідача, пред'явлені ним до відповідача, і є одночасно одним із основних засобів захисту інтересів відповідача. Пред'явлення зустрічного позову не змінює загальне первісне процесуальне становище сторін, а лише ускладнює його деякими додатковими елементами процесуального статусу протилежної сторони.

Взаємопов'язаність первісного і зустрічного позову та доцільність їх спільного розгляду вказує на основну умову прийняття судом зустрічного позову для спільного розгляду із первісним; зустрічна позовна заява подається за загальними правилами подання позовної заяви, тобто є аналогічною за формою, змістом, структурою та способом пред'явлення.

1. Сенік С. В. Цивільне процесуальне право: навч. посібник / С. В. Сенік, Р. Я. Лемик. – Львів: Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2010. – 424 с.

2. Хіміч С. П. Зустрічний позов як процесуальний засіб захисту інтересів відповідача / С. П. Хіміч // Приватне право і підприємництво: збірник наукових праць. – К., 2011. – № 10. – С. 95–99.

3. Штефан О. О. Цивільне процесуальне право України: навч. посіб. / О. О. Штефан. – К.: Юрінком Інтер, 2009. – 360 с.

4. Бичкова С. С. Зустрічний позов як цивільна процесуальна форма захисту інтересів відповідача / С. С. Бичкова // Вісник Верховного Суду України. – 2010. – № 10. – С. 41–44.

5. Цивільний процесуальний кодекс України: за станом на 5 вересня 2012 р. – К.: ПАЛИВОДА А. В., 2012. – 204 с. (офіц. текст).

6. Тертишніков В. І. Цивільний процес України: навч. посібник / В. І. Тертишніков. – Х.: СПД ФО Вапнярчук Н. М., 2006. – 118 с.

7. Науково-практичний коментар цивільного процесуального кодексу України: за станом на 01.02.2012 р. / за заг. ред. В.В. Багатири. – К.: Професіонал, 2012. – 752 с.

8. Цивільне процесуальне право України: підручник / С. С. Бичкова, І. А. Бірков, В. І. Бобрик та ін.; за заг. ред. С. С. Бичкової. – К.: Атіка, 2009, – 760 с.

9. Науково-практичний коментар Цивільного кодексу України / за ред. В. М. Коссака. – 2-ге вид. змінене і доповнене. – К.: Істина, 2008. – 992 с.

Пасайлюк І. В. Встречный иск как способ защиты прав и интересов ответчика

Анализируются общие особенности встречного иска как специального средства защиты интересов ответчика. Рассматриваются точки зрения разных ученых относительно юридической природы встречного иска, а также на основании анализа положений гражданского процессуального законодательства Украины 2012 г. исследуются вопросы изменения процессуально-правового статуса сторон при предъявлении встречных требований и выясняется факт идентичности (по определенным критериям) встречного искового заявления с первоначальным.

Ключевые слова: *встречный иск, процессуальные и материально-правовые средства защиты, судебный способ защиты, общие и специальные средства защиты, истец, ответчик, встречные требования.*

Pasaylyuk I. V. Counterclaim as a special means of the defendant's rights and interests protection

In this article the author analyzes the common features of a counterclaim as a special means of the defendant's interests protection. Different scholars' points of view on the legal nature of the counterclaim have been considered; the issue of changes in procedural and legal status of the parties in the presentation of claims is analyzed, and the fact of counterclaims identity with the original is found out based on the analysis of the civil procedural legislations' provision in Ukraine 2012.

Key words: *counterclaim, procedural and material-legal means of protection, judicial means of protection, general and special means of protection, plaintiff, defendant, counterclaims.*

Стаття надійшла 03 липня 2013 р.

УДК 340.13:341.1.01

Т. С. Цимбрівський

**ПОЗИТИВІСТСЬКА КОНЦЕПЦІЯ
МІЖНАРОДНОГО ПРАВА**

Досліджено окремі загальнотеоретичні аспекти позитивістської концепції міжнародного права. Узагальнено основні підходи теорії позитивізму до дослідження міжнародного права.

Ключові слова: *позитивізм, волевиявлення держави, система норм, правові відносини, міжнародне право.*

Постановка проблеми. Динамічний розвиток міжнародного права, його активна взаємодія з соціальним середовищем призводить